

tu kulturu kao jedinicu istraživanja, zbog načina na koji budući etnolozi uče o "izvanevropskim narodima i kulturama"...

Ovaj se rad temelji na uvjerenju da se struktura i dinamika suvremenih društava i kultura mogu razumjeti samo ukoliko se uzroci sadašnjosti istraže u prošlosti. Polazište je interes za suvremenost, izražen stavom da socijalna antropologija treba historiju koja će joj objasniti putove nastanka suvremenog svijeta. Za takvu analitičku historiju nije dovoljno proučavanje samo jedne kulture ili nacije, jednog kulturnog područja ili čak jednog kontinenta u određenom razdoblju. Također, kulturne veze koje su pronalazili stariji antropolozi ne mogu se razumjeti izvan njihovog ekonomskog i političkog konteksta. Mora se nadići uobičajeno opisivanje povijesti Zapada, te uzeti u obzir povezano sudjelovanje zapadnih i svih drugih naroda u svjetskim povijesnim procesima.

Knjiga **Europe and the People Without History** upravo je takva analitička historija. Ne zadovoljavajući se mnoštvom do danas napisanih povijesti raznih elita i detaljnim opisima podjarmljivanja etničkih grupa, suprotstavljajući se ahistorijskim i ideologijama opterećenim čitanjima neevropskih povijesti, Wolf pokazuje da "ljudi bez povijesti" - "primitivci" [shvaćani kao prežetak iz bezvremene prošlosti], seljaci, radnici, imigranti i pripadnici manjina - nisu bili samo žrtve i nijemi svjedoci globalnog povijesnog procesa pokrenutog evropskom ekspanzijom u 15. stoljeću, već u jednakoj mjeri i njegovi djelatnici. I ljudi koji povijest proglašavaju svojom i oni čija je povijest bila negirana pojavljuju se kao sudionici jedinstvenog zbivanja u kojem svi mijenjaju i svi bivaju mijenjani.

Knjiga započinje prikazom svijeta u 15. stoljeću. Govoreći o geografsko-klimatskim uslovima, privredi i trgovačkim putovima Bliskog istoka i Afrike, južne i istočne Azije, te obiju Amerika, Wolf pokazuje da su među brojnim populacijama postojale razgranate

veze i prije evropske ekspanzije. Nakon toga detaljno raspravlja o proizvodnji temeljenoj na odnosima srodstva, o onoj temeljenoj na nametima [pri tome azijski i feudalni način proizvodnje smatra samo polovima istog kontinuuma], te o kapitalističkom načinu proizvodnje. Jedno poglavlje posvećuje evropskoj trgovini, političkoj konsolidaciji i stvaranju država kao preduvjetima prekomorske ekspanzije. Poglavlja o španjolskoj potrazi za južnoameričkim zlatom, o trgovini krznom u Sjevernoj Americi, o afričkom trgovanju robljem, te o trgovačkom i političkom prodoru u azijske zemlje prikaz su populacijskih, privrednih i kulturnih promjena od dolaska Evropljana do 19. stoljeća. Poglavlja trećeg dijela knjige govore o industrijskoj revoluciji i njezinim posljedicama u čitavom svijetu, o krizama i stadijima kapitalizma, te o specijalizaciji globalnih regija za proizvodnju određenih industrijskih sirovina i time izazvanim suvremenim problemima. Stigavši tako u ovom pisanju historije do današnjice, autor raspravlja o urbanizaciji, etničkom raslojavanju i karakteru radničkih klasa u odnosu na težnje kapitalističke privrede.

Poznavajući teorije različitih humanističkih disciplina, Wolf s lakoćom prelazi granice koje ih odjeljuju, te, kritički se osvrćući na radove etnohistoričara, opoziva granice i navodne razlike između zapadne i nezapadne historije. Čitaoca uvjerava da je to najispravniji put ka boljem shvaćanju ljudskog postojanja.

Središnja tvrdnja ovog rada jest da čovjekov svijet tvori cjelinu, totalitet, sustav međusobno povezanih procesa. Pojmovi poput "nacije", "društva" i "kulture" imenuju samo njegove dijelove, impliciraju statičnost i često su postvareni. Jedino razumijevajući ove nazive kao skupine odnosa i vraćajući ih u kontekst iz kojeg su apstrahirani može se težiti ka njihovu razumijevanju.

Ekološke, demografske, ekonomske i političke veze svakodnevno nam očituju činjenicu da svi živimo u

"jednom svijetu". Tako je danas, no tako je bilo i u prošlosti. Historičari, ekonomisti i politolozi međutim odvojene nacije uzimaju kao okvir svojih istraživanja; sociolozi dijele svijet na različita društva. Čak je i antropologija, nekada koncentrirana na raširenje kulturnih elemenata u prostoru, proučavala svako društvo sa njegovom karakterističnom kulturom kao integriran i ograničen sustav, odvojen od drugih jednako ograničenih sustava.

Pojam kulture je, po mišljenju autora, neizostavan u svim znanostima o čovjeku. Naglašava potrebu za novom teorijom kulturnih oblika koja će ih tretirati kao posrednike društvenog odnosa među određenim populacijama. Pokazuje da je pristup koji sagledava zajedničku dinamiku kulturnih oblika i ujedno čuva senzibilitet za njezina posebna očitovanja u vremenu i prostoru moguć samo ukoliko teorija kulturnih oblika nadilazi danas prisutne granice i ograničenja specijaliziranih disciplina. Takvu teoriju Wolf gradi na marksističkom pristupu. Objasnjene prirode i razvoja globalnih veza zasniva na poznavanju ekonomskih i političkih uvjeta koji ih proizvode i omogućavaju. Povezuje "teorijski informiranu historiju s historijski informiranom teorijom", pokazujući kako konkretne populacije u vremenu i prostoru proizlaze iz procesa kojih su ujedno i nosioci.

Razmatranje ljudskih grupa međusobno povezanih u vremenu i prostoru, uz uvažavanje utjecaja različitih načina proizvodnje, vodi autora do shvaćanja društva kao procesa. "Društva" se pojavljuju kao promjenjive veze među društvenim grupama i klasama, bez fiksnih granica ili stabilne unutarnje konstitucije. Društvene veze ne smatra samoodređujućim, već ih sagledava u odnosu spram uvjeta njihova pojavljivanja, održavanja i razgradnje.

U tom kontekstu Wolf razmatra i pojam kulture. Upozorava na činjenicu da se on pojavio kao potkrepa težnji buržoazija za stvaranjem vlastitih država. Takvom je političkom cilju odgovaralo

poimanje kultura kao integriranih i međusobno odvojenih. Kada međutim realnost društva smjestimo u povijesno promjenjive, nejasno ograničene, mnogostruke i razgranate društvene veze, shvaćanje o fiksnoj, jedinstvenoj i ograničenoj kulturi nužno se zamjenjuje poimanjem fluidnosti i propusnosti kulturnih sklopova. U previranju društvenih međudjelovanja grupe procjenjuju naslijeđene kulturne oblike, prevrednuju ih ili uvode nove vrijednosti; posuđuju one oblike koji više odgovaraju njihovim interesima ili stvaraju potpuno nove oblike da bi odgovorili promijenjenim uvjetima.

Dakle - kultura se može shvatiti kao proces.

MAJA POVRZANOVIĆ

Maja Bošković-Stulli, Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1984, 404 str.

Knjige Maje Bošković-Stulli, kao, uostalom, i svi njezini članci, otkrivaju nam folklor i usmenu književnost u novom svjetlu - kao suvremen i dinamičan proces. Uz uvijek prisutan književnoteorijski pristup, izgrađen i dosljedan, ali i otvoren za nova pitanja, Maja Bošković-Stulli nastoji prikazati usmenu književnost kao umjetnost riječi, kao osebujan oblik književnog stvaranja. Tako su u ovoj knjizi pretežno okupljeni članci kojima je u središtu književno videnje usmenog pjesništva. Knjiga čini cjelinu s dvjema već prije objavljenim knjigama autoričinih rasprava i članaka. To su knjige Usmena književnost kao umjetnost riječi [1975] i Usmena književnost nekad i danas [1983]. Članci objavljeni u prvoj spomenutoj knjizi napisani su u razdoblju kada je autorica nastojala [uz još nekolicinu naših istraživača] predočiti vri-